

## Edgaras Alanas Po

### MECENGERŠTEINAS

Gyvas buvau tavo nelaimė – mirdamas būsiu tavo mirtis

Martynas Liuetris

Siaubas ir mirtis sėlina žmogaus pėdomis nuo amžių amžinųjų. Kodėl tad turėčiau atskleisti, kada dėjosi įvykiai, apie kuriuos pasakoju? Pakaks žinoti, kad tais laikais, apie kuriuos kalbu, Vengrijos gilumoje buvo šventai, nors ir slapčia, tikima metampsichoze. Apie šio reiškinių esmę – ar jisai vertas tikėjimo, ar ne – čia nekalbėsiu. Betgi turiu pripažinti, kad visas mūsų netikėjimas (pasak La Briujerio, visos mūsų nelaimės) „vient de ne pouvoir etre seuls“ (Atsiranda todėl, kad mes nemokam būti vieni).

Tačiau vengriškasis misticizmas tam tikrais atžvilgiais ribojosi su absurdu. Jie - vengrai – gerokai skyrėsi nuo savo Mokytojų iš Rytų. Pavyzdžiui, „siela“ – cituoju minėto išmintingo ir skvarbaus proto paryžiečio žodžius – "ne demeure qu`unie seul fois dans un corps sensible: au reste – un cheval, un chien, un homme meme, n`est que la ressemblance peu tangible de ces animaux“ (Tik kartą įsikuria gyvame būste, nesvarbu, ar tai bus arklys, šuo ar netgi žmogus, beje, tarp jų ne toks jau didelis skirtumas).

Berlificingų ir Mecengeršteinų šeimos vaidijosi jau ne pirmas šimtmetis. Dar niekuomet abidvi giminės, didžiai garbingos, nejautė tokio baisaus priešiško viena kitai. Nesantaikos pradžia, berods, galima atsekti prisiminus vienos senos pranašystės žodžius: „Baisus bus kilmingojo vardo žuvinas, kuomet, tarsi raitelis ant žirgo, Mecengeršteino nemirtingumas triumfuodamas nugalės Berlificingų nemirtingumą“.

Pramės tuose žodžiuose, tiesą sakant, yra nedaug. Tačiau audringų įvykių kildavo – dar visai neseniai – ir dėl menkesnių priežasčių. Abudu kaimyniniai dvarai varžėsi dėl įtakos rūpesčiuose paskendusiai vyriausybei. Maža to, artimi kaimynai retai bičiuliaujasi, o Berlificingų pilies gyventojai galėjo niekeno nekliudomi žiūrėti į Mecengeršteinų rūmų langus nuo savo kuorų. Todėl vargu ar buvo galima laukti, kad vaizdas prabangos, toli prašokančios įprastą feodalų buitį, būtų galėjęs sušvelninti priešišumą, kurį Mecengeršteinams jautė ne tokia sena ir ne tokia turtinga Berlificingų šeima. Tad ar reikėjo stebėtis matant, kaip ta pranašystė, kad ir kvaila, klotingai kaitino neapykantą tarp tūdviejų giminių, kurios ir šiaip buvo pasirengusios kivirčytis, vejamoms įsisenėjusio pavydo? Pranašystė skelbė, jeigu ji apskritai ką nors skelbė, triumfą šeimos, kuri jau ir dabar buvo galingesnė, todėl aišku, kad ji buvo vis prisimenama mažesnę įtaką ir galią turėjusių su dvigubu įniršiu.

Vilhelmas, hercogas Berlifingas, nors ir aukštos kilmės, tuo laiku, apie kurį pasakoju, buvo visai bejėgis ir suvaikėjęs senis, garsus nebent tuo, kad iš visos širdies neapkentė savo priešo šeimos ir taip aistringai mylėjo arklius bei medžioklę, kad nei paliegęs kūnas, nei gili senatvė, nei suskystėjęs protas negalėjo jo sulaikyti nuo kasdienės medžioklės pavojų.

Baronas Mecengeršteinas buvo dar visai nesubrendęs. Jo tėvas, ministras G., mirė dar jaunas, o motina, ledi Meri, neilgai trukus nukeliavo paskui savo vyrą. Frederikas tuo metu ėjo aštuonioliktus metus (autoriui gyvam esant, šios novelės leidimuose buvo rašoma „penkiolika metų“. Frederiko amžių, greičiausiai dorovingumo sumetimais, pakeitė R.Grisvoldas, pirmasis Poe kūrinių leidėjas po rašytojo mirties.) . Aštuoniolika

metų miesto vaikui – dar ne amžius, bet laukiniame krašte, kur kasdieninis kunigaikštystės gyvenimas neatsiejamas nuo gamtos, laiko švytuoklė svyruoja daug prasmingiau.

Dėl nepaparstų aplinkybių, kurios buvo suminėtos testamente, jaunasis baronas iškart po tėvo mirties ėmė valdyti nesuskaičiuojamus turtus. Nedaug kam iš vengrų didžiūnų iki jo buvo atitekusios tokios valdos. Jis turėjo daugybę pilių. Didžiausias ir įspūdingiausias dvaras buvo Mecengeršteinų rūmai. Jų ribos niekad nebuvo ryškiai nubrėžtos, bet parkas supo rūmus penkiasdešimties mylių spinduliu.

Kai valdžia ir pasakiški turtai atiteko jaunuoliui, kurio būdą visi gerai pažinojo, nedaug kam kilo abejonių, kurlink pasuks jo valdymas. Ir išties, per tris pirmąsias dienas paveldėtojas pasirodė esąs erodiškesnis už Erodą ir pranoko visus savo didžiausių gerbėjų lūkesčius. Gėdingos orgijos, baisi klasta, negirdėtos žiaurybės netruko įtikinti pavaldinius, kad nei jų vergiškas paklusnumas, nei valdovo sąžinės skrupulai neapsaugos nuo negailestingų mažojo Kaligulos nagų. Ketvirtosios dienos naktį staiga užsiliepsnojo Berlificingų arklidės, ir kaimynai buvo tvirtai įsitikinę, jog padegimas – dar vienas iš daugelio siaubingų barono nusikaltimų.

Tačiau jaunasis didikas, dar neatslūgus nelaimės sukeltam samyšiui, sėdėjo, matyt, nugrimzdęs savo mintyse, didelėje ir apleistoje Mecengeršteinų rūmų menėje. Tūkstančiai šlovingų protėvių žvelgė patamsėjusiais veidais iš prabangių ir išblukusių gobelenų, niūriai kabančių ant sienų. Štai dvasininkai su vyskupų mitromis, apsigaubę šermuonėlių kailiais, sėdi kaip lygūs su lygiais su despotu ir savo severenu, aptardami, kaip apriboti eilinio karaliaus valdžią arba popiežiaus aukščiausios valdžios vardu atmesdami maištingą šėtoniškos valdžios skeptrą. Kitur – stotingi ir taurūs kunigaikščiai Mecengeršteinai šuoliuoja raumenigais kovos žirgais per sutriuškintų priešų lavonus – taip išraiškingai atvaizduoti, kad baimės įvarydavo ir šaltakraujiškiausiam žmogui; trečiur – geidulingos seniai užmarštin nugrimzdusių damų figūros, rodos, besisukančios nežemiško šokio ratelyje skambant negirdimai muzikai.

Bet kol baronas klausėsi, ar bent dėjosi klausas, nuo Berlificingų arklidžių sklindančio vis didėjančio triukšmo, galbūt mintyse jau regėdamas kitą, dar akiplėšiškesnį nusikaltimą, - jo žvilgsnis nejučia užkliuvo už gobeleno, kuriame buvo pavaizduotas milžiniškas, nenatūralios spalvos žirgas, kadaise esą priklausęs jo priešo protėviui saracėnui. Žirgas lyg statula buvo sustingęs priekiniame paveiklo plane, o kiek toliau – jo šeimnininkas, mirštantis nuo Mecengeršteino durklo žaizdos.

Kai Frederiko sąmonę pasiekė, kas pavaizduota ant sienos, jo veidą iškreipė šėtoniška šypsena. Ta grimasa ilgai nenyko nuo jo lūpų. Jis negalėjo paaiškinti, kodėl jį staiga apėmė nerimas, nusileidęs ant pečių lyg skraistė ir sukaustęs judesius. Galų gale jis suprato, kad mieguisti ir neaiškūs jausmai jį apėmė ne sapne, o tikrovėje. Kuo ilgiau jis žiūrėjo į paveikslą, tuo sunkiau jam buvo atplėsti akis nuo kerinčios scenos. Tačiau triukšmas už sienų augo ir, tik nežmoniškais pastangomis nukreipęs žvilgsnį į langą, išvydo jame liepsnojančių arklidžių kruvinus atšvaitus. Bet atsipalaidavimas truko tik akimirka; barono melancholiškas žvilgsnis vėlei nukrypo į paveikslą. Nustebęs ir pasibaisėjęs jis pamatė, kad gigantiško žirgo galva dabar buvo pasukta į kitą pusę. Gyvulio kaklas, pirma išriestas, dabar, tarsi iš užuojautos sukniubusiam savo valdovui, buvo visu ilgiu išriestas į barono pusę. Akys, kurių anksčiau nebuvo matyti, dabar žvelgė įdėmiai, tarsi žmogaus, žaižaruodamos nežemišku raudoni, o už užsiritusių, matyt, įniršusio žirgo lūpų bolavo klaikūs it numirėlio dantys.

Paklaikęs nuo šurpo jaunasis didikas klumpančiomis kojomis pasuko prie durų. Vos tik jos atsidarė, menėn plūstelėjo raudona šviesa, nublokšdama įėjusiojo šešėlį ant siūbuojančio gobeleno; ir baronas, kuris stovėjo svyrinėdamas tarpduryje, suvirpėjo iš siaubo, kai jo šešelis uždengė nuožmaus ir džiūgaujantį žudiko, nudūrusio saracėną Berlificingą, atvaizdą, visiškai sutapdamas su jo apribais.

Norėdamas atgauti dvasinę pusiausvyrą, baronas išskubėjo laukan. Ties vartais, vedančiais iš kiemo, jis susitiko tris arklininkus. Nusiplūkė ir nepaisydami milžiniško pavojaus, jie laikė už pavadžio nirtulingai besiblaškantį ugninės spalvos žirgą.

- Kieno tai žirgas? Iš kur jį atvedėt? – irzliai sušvoštė baronas, nes tą pat akimirką suprato, kad paslaptingas gyvulys ant gobeleno ir priešais jo akis kanopomis žemę daužantis ristūnas tikri dvyiniai.

- Tai jūsų nuosavybė, pone, - tarė arklinikas. – Bent jau joks šeimininkas jo nepasiges. Sučiupom jį, kai jis šuoliavo visas apsiputojęs ir garuojantis iš įsiutimo iš degančių Berlificingų arklidžių. Pamanėme, kad tai vienas iš senio grafo užsieninės veislės žirgų, ir nuvedėme jį kaip pabėgėlį atgal. Bet tenykščiai arklinikai akis išvertė – jie šito žirgo neregėję; tatau mums pasirodė keista, nes išsyk matyt, kad jis tik per plauką ištrūko iš mirties liepsnose.

- Ant kaktos matyti įdagas V. F. B., - įsiterpė kitas arklinikas, - todėl nutarėme, kad tai Viljamo fon Berlificingo inicialai, bet visi toj pilį vienu balsu tvirtina, kad tai ne jų žirgas.

- Labai keista, - pratarė jaunasis baronas, - patsai nesiklausydamas savo žodžių, - sakote, geras žirgas – nepaprastas ristūnas. Ką gi, tegul jis lieka man, - pridūrė patylėjęs, - gal tokiam raiteliai kaip Frederikas Mecengeršteinas pavyks sutramdyti šetoną iš Berlificingo arklidžių.

- Jūs apsirinkate, pone. Jau sakėme, kad žirgas ne iš grafo Berlificingo arklidžių. Jeigu jis būtų buvęs iš ten, mes ne iš kelmo spirti – žinome, ką daryti, ir nebūtume drįse su juo pasirodyti jums į akis.

- Žinoma, - sausai atsakė baronas, ir tą pat akimirką prie jo pribėgo susijaudinęs pažas. Jis sušnabždėjo ponui į ausį, kad rūmuose nuo sienos staiga dingo gabalas gobeleno, paskui ėmė pasakoti smulkmenas, bet taip tyliai, kad smalsūs arklinikai neišgirdo nė žodžio.

Jaunojo Frederiko veidas atspindėjo didžiausią sielos sumaištį. Tačiau jis greitai susitvardė ir kuomet griežtai prisakė užrakinti menės duris, o raktą atiduoti jam, jo veidą buvo iškreipusi piktdžiugiška grimasa.

- Ar jau girdėjote, kad senasis medžiotojas Berlificingas mirė? – paklausė vienas iš vasalų, kai pažas pasitraukė, o arklinikai nuvedė įnirtingai besispyriojantį stambų žirgą, kurį baronas kątik padarė savo nuosavybe, ilga alėja nuo Mecengeršteinų rūmų į arklides.

- Ne. – Baronas staiga pasisuko į klausiantįjį. – Sakote, mirė?

- Taip, jūsų kilnybe, ir jūsų šeimai, mano išmanymu, tai ne pati blogiausia naujiena.

Barono veidu perbėgo šypsniš.

- Kaipgi jis numirė?

- Puolė į arklides gelbėti savo numylėtinio iš medžioklei skirtų žirgų ir pats nelaimingasai žuvo liepsnose.

- Štai kaip? – nutęsė baronas, kuris, atrodė, palengva, bet vis tvirčiau įtiki kažkokia jam vienam žinoma mintim.

- Štai kaip, - pakartojo vasalas.

- Siaubinga! – tarė jaunuolis ramiu balsu ir nužingsniavo į rūmus.

Nuo tos dienos pasileidėlio jaunojo barono elgesys pasikeitė. Žinoma, naujas jo gyvenimo būdas daug ką nuvylė ir sugriovė ne vienos gudragalvės mamytės planus, o jo nauji įpročiai visiškai nesiderino su nusistovėjusiais aristokratiško gyvenimo papročiais. Jis daugiau beveik nekėlė kojos iš rūmų ir neturėjo visame pasaulyje nei vieno draugo, nebent, naudodamasis kažkokia paslaptinga teise, draugu galėjo vadinti nesutramdomą ugninės spalvos žirgą, tarytum atėjusį ne iš šio pasaulio.

Šiaip ar taip, kvietimai iš kaimynų nesiliovė plaukė. „Ar baronas pagerbs mūsų šventę savo dalyvavimu?“ „Ar baronas vyks į lokio medžioklę?“ – „Mecengeršteinas nemedžioja“, „Mecengeršteinas nedalyvaus“ sekė atsakymai.

Šių tolydžio besikartojančių įžeidžiančių atsakymų aikština aristokratija nesirengė pakęsti. Kvietimai pasikeitė, tapo ne tokie nuosirdūs, ne tokie dažni – galop jų srautas visai liovėsi. Kažkas esą net girdėjęs, kaip nelaiminga grafo Berlificingo našlė sakė, kad „baronas, matyt, lieka namuose ne todėl, kad to norėtų, o kad sau lygius laiko žemesniais už save, ir jodinėja ne todėl, kad norėtų, o kad jam mielesnė arklio draugystė“. Suprantama, tai buvo tik kvailas įsisenėjusios nesantaikos ir įžeistos savimeilės protrūkis, rodantis tik tai, kaip beprasmiškai galima nusišnekėti, kai trokštama vaizdingai išsireikšti. Bet romesni didikai aiškino pasikeitusį jaunojo didiko elgesį savaime suprantamu gedulu dėl tėvo mirties, pamiršdami tačiau jo žvėrišką ir beprotišką gyvenimą iškart po laidotuvių. Kiti tiesiai vadino baroną pasipūtėliu ir išdiduoliu. Treti (tarp jų ir šeimos gydytojas) buvo įsitikinę, jog baroną apėmusi juoda melancholija, kad kalta paveldėta silpna sveikata, o tarp paprastų žmonių sklido dar tamsesni ir niūresni spėliojimai.

Iš tiesų, nenormalus barono prisirišimas prie neseniai įsigyto žirgo, prisirišimas, kuris, rodė, eina stipryn sulig kiekviena ristūno demoniškos ir nepažabojamos prigimties apraiška, protingų žmonių akyse netrukus ėmė atrodyti kaip bjauri ir nenormali karštligė. Plieskiant vidurdienio saulei, tamsų vidurnaktį, sveikas ar negaluojuantis, ramiu oru ar per audrą – jaunasis Mecengeršteinas, atrodė, lipte buvo prilipęs prie balno gigantiško žirgo, kurio nežabota drąsa taip atitiko šeimnininko dvasią.

Be to, tam tikros aplinkybės, susijusios su paskutinių dienų įvykiais, suteikė tai raitelio manijai ir žirgo baisiai jėgai antgamtiškumo ir grėsmės. Kruopščiai išmatavus žirgo šuolio ilgį, pasirodė, kad tokio ilgio negalėjo įsivaizduoti net didžiausi svaičiotojai. Negano to, baronas žirgui nedavė jokio vardo, nors buvo įpratęs visiems savo ristūnams taikliai parinkti po vardą. Žirgas gyveno vienas jam skirtoje, atokiau nuo kitų statinių esančioje arklidėje, baronas pats jį prižiūrėdavo, niekam nė iš tolo neleisdamas prisartinti prie savo numylėtinio gardo. Dar pasklido žinia, kad nė vienas iš trijų arklininkų, kurie naudodamiesi apynasriu ir virve, sučiupo ištrūkusį iš gaisro Berlificingų arklidėse žirgą, - nė vienas iš trijų negalėjo tvirtinti, kad tos pavojingos kovos metu arba kada nors vėliau jie savo rankomis būtų prisilietę prie žirgo. Vargu ar protingas ir kilnus gyvulys galėjo sukelti kvailą smalsumą, tačiau būdavo akimirkos, kai net didžiausiems drąsuoliams ir skeptikams imdavo plaukai šiaušti ant galvos, ir žmonės kalba, kad kartais žirgas savo baisiu ir paslaptinę pramę turinčiu kanopų daužymu versdavo pažiopsoti susirinkusią minią iš siaubo bėgti šalin, o jaunasis Mecengeršteinas tuomet išblykšdavo ir žengdavo atatupstas nuo žirgo skvarbių žmogiškų akių žvilgsnio.

Visoje barono palydoje neatsirasdavo nė vieno žmogaus, kuris abejotų, kad baronas nuosirdžiai žavisi nesuvaldomu savo nepaprasto žirgo būdu, - nė vieno, išskyrus gal nelaimingą ir užguitą pažą, išsigimėlį, kurio išvaizda visiems užkliūdavo ir kurio žodžių niekas nepaisė. Jis (jeigu apskritai verta kalbėti apie jo nuomonę) buvo tiek įžūlus, kad

tvirtino, jog šeimininkas visuomet sėsdavo į balną krečiamas nesuprantamo ir beveik nepastebimo drebulio ir kad beveik visuomet, kai baronas gryždavo iš pasijodinėjimo, jo veide pergalingai šviesdavo piktdžiugiška šypsena.

Vieną audringą naktį Mecengeršteinas pabudo iš gilaus miego, it pamišęs nubėgo laiptais žemyn, baisiausiai skubėdamas šoko ant žirgo ir nušuoliavo gilyn į girios tankynę. Pripratę prie tokio vaizdo, namiškiai nekreipė į tai dėmesio, tačiau kai kelioms valandoms praėjus rūmuose ėmė siautėti staiga kilęs baisus ir nesulaikomas gaisras ir ėmė aižyti ir griūti dantytos Mecengeršteinų pilies sienos, visi baisiausiai nerimaudami ėmė laukti sugrižtant barono.

Kai gaisras buvo pastebėtas, ugnis buvo tiek įsišėlusi, kad perniek nuėjo visos pastangos išgelbėti bent dalį rūmų, ir sukrestai kaimynai stovėjo sustoję aplink – stebėdamiesi ir baimingai tylėdami. Bet netrukus minios dėmesį prikaustė kitas klaikus vaizdas, dar sykį įrodęs, kad žmones labiau traukia kito žmogaus kančia, negu baisiausiai siautėjanti stichija.

Ilgoje šimtamečių ažuolų alėjoje, nusidriekusi nuo miško iki pagrindinių Mecengeršteinų rūmų vartų, pasirodė žirgas, nešantis raitelį nepridengta galva ir sudraskytais drabužiais tokia zovada, kad jo nebūtų pavijęs patsai Tamsos kunigaikštis.

Žirgas lėkė aiškiai nevaldomas. Agonijos iškreiptas raitelio veidas ir trūkčiojantys mėšlungiški jo kūno judesiai rodė nežmoniškas pastangas suvaldyti žirgą, tačiau iš jo gerklės neišsprūdo nei vienas garsas, išskyrus vienintelį, pro kruvinai sukandžiotas lūpas išstrūkusį kimų klaikaus siaubo riksmą. Akimirka – ir aiškus, garsus kanopų bildesys nustelbė vėjo ūžimą ir šėlstančios ugnies riaumojimą, dar akimirka – ir žirgas vienu šuoliu praskriejo pro vartus, peršoko griovį, šmėkštelėjo ant jau pradedančių griūti rūmų laiptų ir kartu su raiteliu pranyko ugnies chaose.

Tą pat sekundę audra nusčiuovo, ir aplink pamažu stojo mirtina ramybė. Balta liepsna, it skraistė gaubusi statinius, staiga šovė į bežadį dangų ir suspindo antgamtišku švytėjimu, ir tada virš pilies sienų pakibęs juodų dūmų debesis įgavo milžiniško žirgo pavidalą.